

Tarih

Türkler Nasıl Müslüman Oldular ?

Tahsin ÜNAL

uman İbni Mukarrin ismindeki müslüman arap kumandanı 642'de Sasani hükümdarı III. Yazdicer'ti Nihavend'de feci bir şekilde mağlûp etmişti. Nihavend bozgunundan sonra III. Yazdicer't artık bir kerre daha kuvvet toplayıp Araplarla mücadele etmek, İrani ve tahtını kurtarmak azmini, enerjisini, hatta kuvvet ve kudretini kaybetti. Her şeyden ümidini kesen Yazdicer't, Batı Göktürk hakanna sığındı. Birkaç sene sonra da kederinden vefat etti.

642 den - 650 tarihine kadar geçen 7-8 sene içinde müslüman Arap orduları İrani zapt ve istilâ ettiler ve İran İslâm İmparatorluğunun, Kûfeye bağlı bir eyâleti haline getirildi. Batıdan kuzey-doğuya doğru bir silindir kibi ilerleyip gelen Arap Orduları Türk sınırlarına gelip çarptılar. Böylece Müslüman Araplarla Türkler 650 den itibaren temasa geçmiş bulunuyorlardı. 650-660 tarihleri arasında muzaffer Arab Orduları Türkleri yenemediler ve Türk yurduna giremediler. Zira bu tarihler arasında Harzeme Maveraünnehr'e ve Kuzey Horasan'a sahip bulunan Batı Göktürk devleti kuvvetli idi. Sınırlarına gelip dayanmış olan ve içeri girmek isteyen Arap Ordularını sınırda tutmağa muvaffak oldu. Araplar 660-670 tarihleri arasında da Batı Türk ülkelerine giremediler. Çünkü Göktürklerin yerine geçen Türkîşler de (660-751) kuvvetli idiler. Fakat 700 den sonra Türkîş idaresindeki Batı Türk ülkelerinde bazı karışıklıklar oldu. Bundan istifade eden Arab kumandanı Kuteybe Merv'den hareketle 705 de Beykent'i, 706 da Buharayı, 707 de Semerkant'ı, 708 de Harzem'i ve 720 de Kaşgara kadar uzanarak, kanlı savaşlardan sonra buraları zapt etti. İsmi geçen şehirler Batı Türk ülkelerinin kalabalık ticaret, sanayi ve fikir merkezleri, hatta Uzak Doğu ile Önasya ve Rusya arasındaki kara ticaret yollarının (ipek yolunun) düğüm noktaları idi.

Bu suretle müslüman Araplar, Batı Türkistanın Güney ve Batı kısımlarını ellerine geçirmişler, Türkîşleri bu ülkenin Kuzey Doğu kısmına, Talas ve Otrar havalisine atmışlardı. Lâkin Araplar buraları ancak 730 tarihine kadar ellerinde tutabildiler. 730 da Türkîşlerin başına geçen Sulu Kaan, iç karışıklıklara nihayet verdikten sonra mukabil taarruza geçmiş ve Arapları gir-

dikleri yerden çıkararak Batı Türkistanı geri almıştır (730-745). Tarihçi Jean Paul Roux'un dediği gibi «Düşmanlarına darbe indirmekte mahir olan, er meydanlarının aslanlarını, silâh kuvveti ile yenemeyeceklerini anlayan Araplar, Türkleri siyaset ve hile ile yenmek için işe giriştiler.»

Sulu Kaan'ın muavini olan Bağa Tarhan'a yanaştılar. Sulu Kaanı öldürdüğü takdirde, Bağa Tarhanın Batı Türkistanda Hakanlığını tanıyacıklarını, dışarıdan gelmesi muhtemel tehlikelere (Çine) karşı kendisine yardım edeceklerini vâdettiler. Arap hilesine kanan Bağa Tarhan 745 de Sulu Kaanı öldürerek Türkîşlerin Kaanı oldu. Fakat derken Arabların taarruzuna uğradı. Yanıldığını, hata ettiğini anladı ise de, iş isten geçmişti. Arabların Horasan Valisi olan ve Maverâünnehri yeniden zaptetmek için harekete geçen Nasr İbni Seyyar ile yaptığı bir savaşta pusuya düşürüldü ve esir oldu. Nasr, Bağa Tarhan'ın serbest bırakılması için Türklerin vermeye razı oldukları külliyetli miktardaik kurtuluş parasını kabul etmedi. Sulu Kaanın maiyetinde 72 kere Araplara karşı savaşmış olan Bağa Tarhanı idam etti. Türkler yine başsız kalmıştı. Bundan istifade eden Araplar Batı Türkistanı 750 tarihine kadar, tamamen işgal ettiler.

Araplar 745 - 750 tarihleri arasında batıdan doğuya doğru hareket eder, Batı Türkistanı işgal ederler. Talas'a yaklaşırken bu sırada Çinliler de doğudan batıya doğru doğu Türkistanı işgal ediyorlar, Talas'a doğru yaklaşıyorlardı. Asyanın büyük menfaatlerini ele geçirmek isteyen, o zaman için büyük olan, bu iki kuvvetin bir yerde karşılaşmaları, kozlarını paylaşmaları mukadder idi. 751 de Talas'da Çin ve Müslüman Arap kuvvetleri karşılaştı. Arap Kumandanı Ziyad İbni Salih, Çin Kumandanı Kao-Şien-Çe'yi mağlûb etti.

Ziyad İbni Salih gerek kendi ordusunda bulunan Türklerin şecaat ve kahramanlığı ile gerek Çin ordusunda bulunan Türklerin şecaat ve Yağma Türklerinin kendi tarafına geçmesi ile Talas zaferini kazanır. Batı Türkistanı İslâm âlemine katarken, Ebu Müslim Horasanî de Türk çocuklarından müteşekkil kuvvetleri ile Emevileri yeniyor, Abbasilere İslâm âleminin Halifelliğini temin ediyordu. Bundan sonra İranlılara ve Araplara güvenemiyen Abbasiler ordularını Türklerden teşkil edeceklerdir...

TÜRKLER ZORLA VE KOLAYCA MÜSLÜMAN OLMADILAR

Yukarıdaki kısa izahattan de anlaşılacağı gibi Türklerle Arapların 650 - 750 tarihleri arasındaki münasebetleri daima düşmanca olmuştur. Düşmanca münasebetlerin devam ettiği bu seneler arasında, Türklerin İslâm dinini kabul ettiklerinden bahsedilemez. Zira lise kitaplarına dahi geçmiştir ki, Türkler İslâmiyeti kılıç zoruyla, ölüm korkusuyla kabul etmemişlerdir. Bahsedilen tarihler arasında Türklerden hiç kimse müslüman olmamış mıdır?. Olmuştur. Fakat yüzde nisbeti çok azdır ve olanlar da istisnai olaylardır. İstisnalar kaidi bozmaz derler.

Türkler değil düşmanca münasebette buldukları devirlerde, 751 den sonra dostane münasebette bulunmaya başladıkları senelerden çok sonraları kitleler halinde müslüman olmaya başlamışlardır. Başka bir ifade ile Türkler 650 - 750 arasında İslâm dinini kabul etmedikleri gibi 750 - 900 tarihleri arasında da yani müslümanlarla 150 sene yakından temas ettikleri halde de İslâm dinini kabul etmediler. Hiç kimse İslâmiyeti kabul etmedi mi?.. Etmştir. Fakat yüzde nisbeti yine azdır. Kitleler halinde İslâm olan yok gibidir. 650 - 750 tarihleri arasında İslâm dinini kabul edenler % 2 - 3 ise 750 - 900 tarihleri arasında bu nisbet biraz daha artmış ve % 3 - 5 olmuştur. Fakat 900 den sonra Türkler kitleler halinde müslüman olmaya başlamışlardır.

Türklerin, müslüman Araplarla önce düşmanca sonra dostane devam eden münasebetlerine rağmen 650 - 900 e kadar müslüman olmamaları, 900 tarihinden sonra olmaya başlamaları Türklerin İslâmiyeti zorla değil kendi arzuları ile İslâm dinini, hukukunu, felsefesini kendi dini, hukukî ve felsefî görüşlerine uygun buldukları, İslâm ticaretini ve ekonomisini kendi ticarî ve ekonomik menfaatlerine uygun buldukları, İslâm dinini, kendi sosyal ve askerî görüşlerine uygun buldukları için İslâmiyeti kabul ettiklerini gösterir.

TÜRKLERİN İSLÂMİYETİ KABUL ETMELERİNİN SEBEPLERİ

Türklerin İslâmiyeti kendi arzuları ile kabul etmiş olmalarının pek çok ve çeşitli sebepleri vardır. Fakat bu çeşitli sebepleri birkaç ana sebep etrafında toplamak mümkündür. Bunlar başlıca, ekonomik, sosyal, dinî, askerî ve siyasî sebeplerdir. Hemen ilâve edelim ki, birbirlerini tamamlayan bu sebepleri birbirlerinden kesin hatlarla ayırarak izah etmek biraz zordur. Bununla beraber biz bunları mümkün olduğu kadar birbirinden ayırarak izah etmeye çalışacağız.

a. **EKONOMİK SEBEPLER** : 751 de yapılan Talas savaşından sonra artık Batı Türkistan İslâmların eline geçmişti. Dolayısıyla Türkistandaki yerli Türkler ile müslümanlar arasında daha sık temaslar oldu. Müslümanların idaresi altına geçen ülkelerde gerek iç pazarlarda gerek dış pazarlarda ve gerekse içerideki kısa, dışarıdaki uzun ticaret yollarında ve sanayi merkezlerinde Türkler ile müslümanlar beraberce ticaret yapmaya sık sık aynı yollarda beraberce gidip gelmeye aynı pazarlarda aynı toptancı veya perakendecilerden alış - veriş etmeye başladılar. Elbette taraflar birbirleriyle konuşuyor, birbirini yakından tanıyarak dost oluyorlardı. Taraflar birbirleriyle dinlerini, âdetlerini konuşuyordu. Birbirlerini öğreniyorlar ve ısınıyorlardı. Bu türlü temaslarla İslâm dinini yakından tanıyan İslâm dininin İslâm olanlara tanıdığı ekonomik ve ticarî haklardan daha çok istifade etmek isteyen tüccar Türkler müslüman oluyorlardı. Türkler arasında İslâmiyetin şehirlerden önce göçebeler arasında yayıldığı, sonra şehirlere sirayet ettiğini kabul eden bir tez varsa da ben bunun aksi kanaatliyim. Türkler arasında İslâmiyet önce, şehirlerde sanayi, ticaret ve fikir merkezlerinde kabul edilerek yayılmış, sonra göçebeler arasına sirayet etmiştir. Hülâsa ticarî ve sanayi oluşlar tarafların yaklaşmasına, bu yaklaşma bir kısım Türklerin müslüman olmasına sebep olmuştur.

b. **SOSYAL SEBEP** : Aynı yollarda gidip gelerek ticaret yapan aynı ticaret, sanayi ve fikir merkezinde oturan, yolda, mahallede, çarşıda, pazarda alış-veriş ve arkadaşlık, dostluk eden taraflar arasında zamanla izdivaçlar olmuş, kan akrabalıkları, gelenek akrabalıkları teessüs etmiştir. Bu sosyal oluşumlar da tarafların yaklaşmasına, dolayısıyla bir kısım Türklerin müslüman olmasına sebep olmuştur.

c. **DİNİ SEBEP** : Türklerin müslüman olacağına dair âyetler ve hadisler zikredenler olduğu gibi başta, Brockelmann: Histoire des peuples des e tats İslâmiques (Paris: 1949). Bartholde: Histoire des tîres d. Asie Centrale (Paris: 1945) olduğu halde birçok müsteşrikler, bu konu üzerinde uzun uzadıya durarak tetkik etmişler ve İslâmiyet ile Türklerin İslâmiyetten evvelki dinleri olan Şamanizm ve sair inanç sistemleri arasında büyük farkların olmadığını görerek «İslâmiyet Türkleri yeni bir şey getirmedir. Kendilerinin sade ve vazih olan iman esaslarını İslâmiyetten pek de ayrı görmediler. Heyecanlarına ve inanç sistemlerine müsait buldukları için İslâmiyeti kabul ettiler.» demektedirler.

Hakikaten de Şamanizmi bilenlerce de malûmdur ki Şamanizmde de «Tek Allaha inanma, âhirete, ölümden sonra dirilmeye, göğün yedi kat olduğuna, kaza ve kadere, kurbanı, fuhuşun fenalıklarına» inanma vardır. Aynı esaslar İslâm dininde de mevcuttur. Savaş Türklerde de kutsaldır, İslâmiyette de. İslâmda çok kadınla evlenme olduğu gibi Türklerde de çok kadınla evlenme geleneği vardır. Son zamanlarda Türklerde «çok kadınla evlenme yoktur. Tek kadınla evlenme vardır» diye bir tez ortaya atılmış ve bu müdafaa edilmekte ise de, bu tarihî hakikatlere aykırıdır. Türklerin çok kadınla evlenmeleri, değil kanunlarına ve tarihlerine, Türk destanlarına bile geçmiş bir hakikattir. Aksini iddia edenler «Oğuz Kaan» destanını okusunlar. Oğuz Kaanın üç kadınla evlendiğini görecektirler. (S.M. Arsel - Türk Tarihi ve Huku - S: 337).

İslâmiyet ile Şamanizm ve sair Türk inanç sistemleri arasındaki benzerlikler, Türklerin İslâm olmalarını sağlayan sebeplerin başında gelir.

c. **ASKERİ SEBEP** : Abbasilere Hilâfeti temin eden Ebu Müslimin kumandasındaki muzaffer ordunun çoğunluğunu Türkler teşkil ediyordu. İranlılara ve Araplara güvenemiyen Abbasiler, Türklere fazlaca itibar ettiler. Önce taht ve saltanatlarını korumak için Türklere bir hassa veya muhafız birliği kurdular. Bu birlik için Samerrada büyük bir garnizon tesis ettiler. Gidererek bu Türk birliği genişletildi. İmparatorluğu koruyan büyük kuvvet haline geldi. Orduya er olarak gelen ehliyetli ve kabiliyetli Türkler zamanla çavuş, subay, kumandan oldular. Üst rütbeye çıkmış olanlardan vali tayin edilenler oldu. Ebu Süleyman-i Türki, Tulun oğlu Yahya bunların başında gelir. Hülâsa şudur ki, asker olanların ve zamanla üst mevkilere geçenlerin tamamı müslüman olduğu gibi yanlarına aldıkları aileleri veya memleketlerinde kalan akrabaları,, yakınları da müslüman olmuşlardır.

d. **SİYASİ SEBEP**: 751 den sonra Türkler müslümanların siyasi hegemonyasına girmişlerdir. Bundan sonra birbirine yaklaşan taraflar birbirine fikren, dinen olduğu gibi siyaseten de tesir etmişlerdir. Müslüman olan Türklere devlet mekanizmasında memuriyet vermişler, Türklere siyasi haklar tanınmıştır. Bu da Türklerin müslüman olmalarını sağlamıştır. Kumandanlıklara, valiliklere, hatta sadrazamlığa tayin edilen Türkler, islâm imparatorluğunu idarî ve siyasi bakımdan ele geçirmişlerdir. Bu ise islâm dünyasının, idaresinin Arapların elinden çıkıp Türklerin eline geçmiş olması demektir. İslâm İmparatorluğunun idaresinin meşru ve hukuki yolla Türklerin eline geçmesi, Türklerin evvelki senelere nazaran daha çok, müslüman olmalarına sebep olmuştur.

SONUÇ : Çeşitli sebeplerle Türklerin müslüman olması, gerek Türk, gerek islâm ve gerekse dünya tarihinde yeni bir çığır açmış, tarihin akışını değiştirmiş olan önemli olaylardan biridir.

900 tarihinden sonra Türkler kitleler halinde müslüman oldular, 935 de Karahanlılar ilk müslüman Türk devletini (940 - 1123) kurdular. Daha önce başlamış olan çalışmalar sonunda müslüman Türk bilginleri, islâm kültür ve medeniyetine katkılarını yapmaya başladılar. Keza daha önce Arapların elinden alınmış olan islâm âleminin idaresi, Tuğrul bey ile tamamen Türklerin eline geçti. Selçuklular yalnız islâm idaresini ele almakla kalmadılar, İslâmiyeti, Bizansa, Batıdan gelen Haçlılara, doğudan gelen putperest Moğollara karşı göğüslerini siper ederek müdafaa ettiler. İslâmiyeti korudular. Selçuklular eliyle İslâmiyet Anadoluya, Osmanlılar eliyle Balkanlara götürülüp yayıldı.

İslâmiyet, Türklerden ne kadar maddi kuvvet almışsa Türkler de İslâmiyetten o kadar manevî kuvvet almışlardır. Türkler gerek Selçuklular devrinde Asyada, İranda, Irakta ve Anadolu'da gerek Osmanlılar devrinde üç kıt'ada İmparatorluklarını, İslâmiyetten aldıkları mânevî kuvvet ve değerlerle, kurma ve yaşatma imkânına sahip olmuşlardır. Bugün Türk deyince onların müslüman olduğu, müslüman deyince bunun içinde bir de Türk milletinin bulunduğu derhal hatıra gelir. Türk ve müslüman, geçmiş zamanların ve tarihin yoğurduğu birbirinden ayrılmaz iki unsur haline gelmiştir. Türk ve müslüman, beden ile ruh birbirinden ayrı mütalâa edilemez. İki unsuru birbirinden ayırırsanız ikisi de mahvolur. Müslümanlık Türkü ayakta ve tarih sahnesinde tutan ruh, dışarıdan gelecek tehlikelere karşı koruyan bir zırh gibidir. Bugün dünya üzerinde Türkler varsa ve yaşıyorlarsa, müslüman oldukları için vardılar ve yaşamaktadırlar. Müslüman olmayan Türkler, hayat sahnesinden çekilmiş tarihin sinesine gömülmüştür.

Marcel Brion - La vie des Huns, adlı eserinin 248 inci sahifesinde «Türkler, mevcudiyet ve milliyetlerini islâm dini sayesinde muhafaza edebilmişlerdir, İslâmiyeti kabul etmeyenler veya terk etmiş olanlar bugün yeryüzünde yok olmuşlardır. Yahut çok azalmışlardır» diyor. Türk milletini dininden ayırmak, dinini unutturmak isteyenler, Türkün ocağına incir dikmek isteyenlerdir.